

izzivi supermoderne tehnologije in se jih niso ustrašili, tako smo tudi mi pripravljeni na nove izzive, vendar nam doseganje ciljev preprečujejo premajhna finančna sredstva, zato lahko le zagotovimo: "Če bo denar, bomo arhivirali, digitalizirali in ohranili, če denarja ne bo, ...".

Aleksander Lavrenčič

Ivan Nemanič, Filmski zapisi Božidarja Jakca 1929–55, Arhiv Republike Slovenije, Inventarji, Serija Zbirke, zv. 2, Ljubljana 2005, 84 strani

Predstavitev ponatisa obdelane Jakčeve filmografije bi rad začel s komplimentom avtorju in Filmskemu arhivu Slovenije.

Avtorju zato, ker je v Filmskem arhivu začel objavljati obdelano filmsko gradivo (t. i. inventarjev, ki so jih pisani viri že poznali) in tako omogočil tudi drugim, da mu sledijo. Odprl je možnost za citiranje filmskih enot v znanstvenih objavah. In odprl je pot priznanju filma kot enakopravne arhivske enote. Predstavitev filma z besedo je namreč že sama na sebi eden največjih izzivov za preučevalce in raziskovalce filma.

Drugi kompliment zadeva raziskave slovenskega filma v Filmskem arhivu Slovenije. Predstavitvi ene od njih smo bili priče prav zdaj. Rekel bi, da je to tudi zasluga Nemaničevega pionirskega delovanja. Naj spomnim na zborniške obdelave opusa Metoda Badjure ali Filmskega obzornika. Vsekakor pa lahko pričakujemo, da bodo prihodnje objave nadgradile raziskovalni pristop Ivana Nemaniča; to je kolegica Stibiljeva že naredila.

Zdi se mi silno pomembno, da se Filmskemu muzeju in Kinoteki pridruži tudi Filmski arhiv Slovenije kot prostor monografskih znanstvenih obdelav filma. Očitno je še dovolj prostora med raziskovalnimi pristopi in prav arhivski bo morda vzpostavil ravnotežje v filmski misli na Slovenskem. Predvidevam, da je raziskovalni pristop, ki izhaja iz poznavanja filmskih fondov, lahko zelo specifičen, temelječ bolj na gradivu kot ideološki zamisli o njem.

Oprostite, da nisem še ničesar povedal o filmih Božidarja Jakca. Ne bi se rad ponavljal, čeprav imam občutek, da ob arhivski analizi njegovih filmov še vedno spoznamo kakšno neodkrito poanto, nejasno povezavo, neznan pomen ... Filmski snemalec je skrivnostni instrument. Jean Rouch je npr. med snemanjem "padel" v t. i. cine trans in verjamem, da še marsikdo za njim.

Jakac je Šprajcu na vprašanje, zakaj je snemal, odvrnil: "Vsi so govorili, zakaj snemaš te vsakdanje reči, ki so nepomebne. Jaz pa sem vedel, da bo ta posnetek nekega dne dokument!" Na ta način je Jakac zanimiva figura slovenske filmske zgodovine, nekak-

šen fantom filmske dokumentacije v naših razmerah, kot sta bila pred njim, na začetku zgodovine filmskih arhivov npr. Boleslav Matuszewski ali Albert Kahn.

Jakčevi filmi so večinoma neobdelani, neurejeni vizualni zapiski, kot nekakšni rokopisi. Odlikuje jih avtorjeva eruptivnost in senzibilnost hkrati. Iz njih v enaki meri razbiramo avtorjev značaj kot fragmente zgodovinske dobe, v kateri so nastali. Jakčevi filmi so majhno okence v preteklost in Nemaničeva zasluga je, da je očistil steklo na tem okencu, da jasneje vidimo skozenj.

Naško Križnar

Damjan Hančič, Klarise na Kranjskem, Zgodovinski arhiv Ljubljana, Gradivo in razprave 26, Ljubljana 2005, 468 strani

V zadnjem času se je med slovenskimi zgodovinarji povečalo zanimanje tudi za samostane ženskih redov na Slovenskem, ki so bili do nedavnega v našem zgodovinoisju več ali manj zapostavljeni. Mariborski profesor, akademik dr. Jože Mlinarič, je leta 1997 objavil monografijo o marenberskih dominikankah, in če sem prav obveščen, končuje podobno monografijo o dominikankah v Studenicah. Na oddelku za zgodovino Filozofske fakultete v Ljubljani je bilo na to temo napisanih nekaj diplomskih nalog. Kolega Damjan Hančič pa je svoj raziskovalni interes posvetil klarisam. To je že njegova tretja knjiga na to temo. Leta 2000 je objavil pregledno zgodovino z naslovom *700 let klaris na Slovenskem*. Naslednje leto so v 23. številki zbirke *Acta Ecclesiastica Sloveniae* izšle *Konstitucije klaris v Mekinjah in Škofji Loki*. Najnovejša knjiga *Klarise na Slovenskem* pa je na nek način krona njegovega večletnega raziskovalnega dela s področja monastične zgodovine.

Zahvaljujoč svoji vztrajnosti, skorajda bi rekel detektivski žilici in vrsti srečnih naključij, je imel Damjan Hančič uspešno roko pri odkrivanju arhivskih virov in to ne samo za gospodarski vidik zgodovine klaris na Kranjskem. Jože Mlinarič, sicer izjemen poznavalec arhivskega gradiva s področja monastične zgodovine, je večkrat potožil, da je za dominikanke v Marenbergu, pa tudi za vse štiri kartuzijanske in oba cistercijska samostana na Slovenskem našel arhivsko gradivo večinoma le s področja gospodarstva. Ohranjene konstitucije vseh treh klariških samostanov na Kranjskem pa so Damjanu Hančiču omogočile vpogled v vsakdanje življenje redovnic v samostanu, od preprostih dnevnih opravil do njihove duhovne formacije. Nekatere stvari v njihovi duhovnosti se nam danes zdijo tuje. Pri tem mislim na nekatere oblike kazni za prekrške, kot so npr. z jezikom risati križ na tla, poljubljanje nog ostalim sestram, imeti leseno deščico v ustih ali jesti kleče na tleh. Po drugi strani pa nas preseneča bogastvo in globina duhovnega živ-

ni spregovoril v jeziku svoje matere. Ali je stavek slovenski ali zagorski, naj presodijo dialektologi.

ljenja, ki je bila utemeljena v Svetem pismu. To globino redovnega življenja razodevajo njihove redovne konstitucije in dopolnjujejo zapisi v samostanskih kronikah. Kljub občasnim krizam je bilo življenje redovnic vendarle vzorno in v skladu z njihovimi konstitucijami. Prav tako nas ugodno presenečajo možnosti, ki so jih imele sestre v samostanu na področju izobraževanja, socialne varnosti in ne nazadnje tudi osebne svobode.

Drugo veliko poglavje Hančičevega dela obravnava gospodarsko posestveni vidik obravnavanih klariških samostanov. Hančič je podrobno analiziral proces nastajanja in rasti samostanske posesti mekinjskega in škofjeloškega samostana od njihove ustanovitve do nasilne ukinitve leta 1782. Za razliko od ostalih dveh, ljubljanski samostan ni imel lastne zemljiške posesti. Pogled na karto z naslovom *Territorialni prikaz posesti škofjeloškega in mekinjskega samostana sredi 18. stoletja* na notranji strani zadnjih platnic, odkriva presenetljivo dejstvo, da je bila zemljiška posest obeh samostanov osredotočena na razmeroma majhnem prostoru med Škofjo Loko, Kranjem oziroma Kokro, Kranjsko – Štajersko deželno mejo in Savo. Majhen zato, ker so imele v tem prostoru svojo posest tudi druge cerkvene in svetne ustanove. Na podlagi dopisov vladarjevim centralnim organom, tabel terezijanskega katastra, položaja podložnikov samostanskega gospodstva in primerjave mekinjskega gospodarstva z drugimi gospodstvi Hančič ugotavlja, da je bilo gospodarsko in premoženjsko stanje klariških samostanov na Kranjskem v obravnavani dobi stabilno. Razpustitev klariških samostanov ni bila potrebna zaradi njihovega morebitnega slabega gospodarjenja ali prevelike zadolženosti, ampak zato, ker si je država zaželela njihovo premoženje. Podobne stvari so se dogajale odkar obstaja človeštvo in se dogajajo še danes.

Tretji del njegove knjige je posvečen najpomembnejšim dejavnostim klariških samostanov na Kranjskem. Dr. Damjan Hančič v svojem delu navaja, da je bila vzgojno izobraževalna dejavnost klariških redovnic na Kranjskem sestavni del njihovega poslanstva in to ne samo za redovne kandidatke, ampak tudi za dekleta, ki so od samega začetka nameravale ostati v laičnem stanu. Klariški samostani so bili, podobno kot samostani dominikank, prva izobraževalna središča za žensko mladino v slovenskem prostoru.

Na kulturnem področju so dragoceni podatki o knjižnici ljubljanskih klaris, ki nam omogočajo vpogled v njihovo duhovno obzorje. Prosvetljsko naravnani cesarsko kraljevi uradniki, ki so po naročilu cesarja Jožefa II. v drugi polovici 18. stoletja popisovali inventar ukinjenih samostanov, vključno z njihovimi knjižnicami, so se navadno duhovno vzpodbudni literaturi v samostanskih knjižnicah odrekli, češ da gre za "unnützliche Bücher" – nerabne knjige in jih kot take sploh niso popisovali. S tem so izrgali pomemben list iz knjige naše kulturne zgodovine. Zato je Hančičeva objava ohranjenega, verjetno le delnega popisa knjig ljubljanskega klariškega samostana, toliko bolj dragocena (400–405). Podrobna analiza tega

dokumenta bo nedvomno svojevrsten izziv tudi za bibliotekarsko stroko.

Visok nivo je dosegla glasbena kultura, ki so jo gojile redovnice v svojih samostanih, saj je bil večji del njihovega bogoslužja glasbeno obarvan. Preko zidov samostanskega življenja pa je seglo delovanje njihovih bratovščin, skrb za posmrtni dušni blagor laikov, pastoralna dejavnost njihovih kaplanov v samostanski cerkvi in lekarniško-zdravilstvena dejavnost. Dragocena je še podrobna analiza ohranjenih pečatov klariških samostanov, ki so tokrat prvič obdelani v celoti.

V zadnjem poglavju pa se je Hančič dotaknil še problema izvora "mekinjske božične zibelke". Po njegovih ugotovitvah znamenita etnološka posebnost našega prostora ne izvira iz mekinjskega klariškega samostana, ampak zelo verjetno iz ljubljanskega ali kvečjemu škofjeloškega. S tem je izzval etnologe k nadaljnjemu razčiščevanju tega problema.

Knjiga dr. Damjana Hančiča je na oko lepa in slikovno bogato opremljena. Pisana je v jasnem in razumljivem jeziku. Čeprav gre za poglobljeno znanstveno delo, je v njej toliko zanimivih podrobnosti, da bo v njej vsakdo našel nekaj zase.

France M. Dolinar

Jure Maček, Ukinitveni komisar za društva, organizacije in združenja na Spodnjem Štajerskem, Inventarji 11, Pokrajinski arhiv Maribor, Maribor 2004, 660 strani

V zbirki Inventarji, ki jih izdaja Pokrajinski arhiv Maribor, je kot 11. zvezek izšel inventar fonda Ukinitveni komisar za društva, organizacije in združenja na Spodnjem Štajerskem (1888–1944). Gre za fond, ki obsega 144 arhivskih škatel, v njem pa so ohranjeni dokumenti v zvezi z ukinitvijo društev na Spodnjem Štajerskem. Po okupaciji je namreč šef civilne uprave nastavlil ukinitvenega komisarja, ki je imel nalogo ukiniti prav vsa društva ter zapleniti njihovo premoženje. Tako se v ukinitvenih spisih zvrstijo najrazličnejša društva, s tem pa predstavlja fond odlično gradivo za vse, ki jih zanima tematika društev pred drugo svetovno vojno. V popisu arhivskega gradiva so podani osnovni elementi popisa (signatura, naslov, čas nastanka, nivo popisa, obseg). Prav tako je zapisan tuj naslov, saj so ukinitveni spisi v nemškem jeziku in so zaradi tega pogosto imena slovenskih društev zapisana le v nemščini. V elementu *vsebina* je navedena zaporedna številka ukinitve, za raziskovalce pa je tudi zelo pomemben podatek, ki pove, ali se v ukinitvenem spisu kot priloge nahajajo še vprašalnik, pravila, statut, dopisi ipd. Zaradi boljše preglednosti in lažjega iskanja so popisu arhivskega gradiva dodani še trije indeksi: krajevni indeks, indeks slovenskih imen ukinjenih društev, organizacij in združenj ter indeks nemških imen ukinjenih društev, organizacij in združenj. Sledi